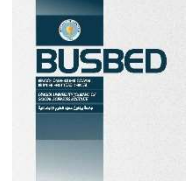

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 16.05.2023
Kabul Tarihi : 07.09.2023

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1297870>

FİLİSTİN KURTULUŞ ÖRGÜTÜ'NÜN (FKÖ) DİPLOMASİ SERÜVENİ: OSLO BARIŞ SÜRECİ

Mehmet KAYA¹, Elif POLAT²

ÖZ

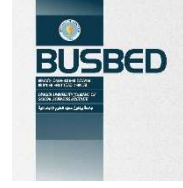
1990'ların başında "Ortadoğu Barış Süreci" olarak adlandırılan süreç, Arap-İsrail çatışmalarını kapsayan yeni dünya düzenin tartışıldığı ve Sovyet Rusya'nın yıkılması ile sona eren Soğuk Savaş'ın ele alındığı bir dönem olmuştur. 1990'lardan itibaren kullanılan "barış süreci" kavramının uluslararası konjonktürde popülerlik kazanması, bir araya gelemeyecek tarafların diyalog yolu ile sorunlara çözüm bulmaya çalışması sayesinde olmuştur. Bu çalışmada, bölgesel dönüşümler ışığında Filistin ve İsrail özelinde başlayan diyalog süreci ele alınarak tarafların "barış için toprak" ilkesi çerçevesinde sorunlara çözüm aradıkları ve birbirlerini ilk kez resmi olarak tanıdıkları, gizli görüşmelerle başlayan Oslo Barış Süreci incelenmiştir. Bölgesel hegemonya yarısından zaferle çıkan ABD'nin, İsrail-Filistin çatışmasını sonlandırmaya yönelik sürdürülen barış görüşmelerinde öncü rol oynamak istemesi, bölgesel liderliğini pekiştirerek prestijini yükseltmeye çalışması, Sovyet Rusya'nın boşalttığı alanları doldurma yolundaki girişimleri, Ortadoğu'daki diyalog ve çatışmasızlık perspektifinde incelenmiştir. Büyük umutlarla başlayan ve İsrail ile Filistinli yetkililer arasında yaklaşık on sene süren diyalog ortamında elde edilen kazanımların, ülkelerin iç dinamikleri ve güvenlik algılarının ortak noktada buluşmaması, tarafları başladıkları yere geri götürmüştür.

Anahtar Kelimeler: Barış, Diyalog, Oslo, İsrail, Filistin.

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, mehmetkaya1963@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8158-6848>.

² Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, ptelf00@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5032-3172>.

Article Type : Research Article
Date Received : 16.05.2023
Date Accepted : 07.09.2023

<https://doi.org/10.29029/busbed.1297870>

THE DIPLOMACY ADVENTURE OF THE PALESTINE LIBERATION ORGANIZATION (PLO): OSLO PEACE PROCESS

Mehmet KAYA¹, Elif POLAT²

ABSTRACT

The period in which the Arab-Israeli conflicts in the early 1990s were discussed, the new world order was discussed, and the Cold War, which ended with the collapse of Soviet Russia, is also called the "Middle East Peace Process". The popularity of the concept of "peace process", which has been used since the 1990s, in the international conjuncture has been achieved thanks to the efforts of the parties that could not come together to find solutions to the problems through dialogue. This study will discuss the dialogue process started in Palestine and Israel through regional transformations and the Oslo Peace Process, which began with secret negotiations in which the parties sought solutions to problems within the framework of the principle of "land for peace." Furthermore, it will examine where they got to know each other officially for the first time. The aim of the USA, which won the victory in the race for regional hegemony, to play a leading role in the ongoing peace negotiations to end the Israeli-Palestinian conflict will be evaluated by considering the perspectives of dialogue and non-conflict in the Middle East, such as trying to increase its prestige by reinforcing its regional leadership, expanding its borders in the areas emptied by Soviet Russia. The gains achieved in the dialogue situations between Israel and the Palestinian authorities, which started with high hopes and lasted for about ten years, took the parties back to where they began as the internal dynamics and security perceptions of the countries could not meet at a common point.

Keywords: Peace, Dialogue, Oslo, Israel, Palestine.

¹ Ass. Prof. Dr, Bingöl University, Faculty of Arts and Science, Department of History, mehmetkaya1963@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8158-6848>.

² PhD Student, Firat University, Social Sciences Institute, History of the Republic of Turkey, pltelf00@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5032-3172>.

1. GİRİŞ

İsrail'in 1948'de resmen kurulması ile birlikte bölgede başlayan şiddet sarmalı, mikro ölçekte kalmayıp küresel bir boyuta dönüşmüştür. İsrail'i tanımayan Arap ülkeleri tarafından birçok kez Filistin halkından bağımsız olarak İsrail ile yaşanan anlaşmazlık savaş ortamına taşınmıştır. Ancak Mısır'ın başını çektiği koalisyon güçleri her defasında İsrail karşısında yenilgiye uğramış, İsrail mevcut sınırlarını genişletmiş ve Filistinli yerli halkın büyük bölümü de mülteci konumuna düşmüştür. Buna bağlı olarak Filistinli bir grup genç, Arap Devletlerinin Filistin topraklarını işgalden kurtarmak yerine, toprak kaybına neden olmaları dolayısı ile iç dinamikler üzerinden direniş grubu oluşturma kararı almışlardır. Yaser Arafat öncülüğünde kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü, İsrail'e karşı yerli direniş hareketleri kurarak mücadeleye dahil olmuştur.

İsrail-Filistin çatışmasının küresel ölçekte oluşu dış müdahaleleri de beraberinde getirmiştir. FKÖ, 1970'te Yaser Arafat önderliğinde İsrail'e karşı sert çatışmalar içinde iken, BM Genel Kurulu'na katılan Arafat, aynı zamanda çatışma ortamının sonlandırılabilmesi mesajını vererek zeytin dalı uzatmıştır. Bu minvalde ABD, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün teröre mesafe koyma şartı ile iki devletli bir çözüm oluşturmak için İsrail ve Filistin arasında ön müzakerelerin yapılması kararı almıştır. 1991'de Madrid'de başlayan ön müzakereler İsrail'in, FKÖ heyetini tanımadığını ve aynı masada oturmayacağını bildirmesi üzerine sorunlu bir zeminde kurulmuştur. Ancak Ürdün temsiliyetinde İsrail, diyalog ortamına açık olduğunu bildirmiştir. Madrid müzakerelerinde her iki taraf da görüşlerini kabul ettirememiş ve süreç başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Özellikle ABD'nin, İsrail karşısında daha güçsüz durumda olan Filistin yanlısı bir tutum sergilemesi beklenirken, stratejik menfaatlerini ön planda tutarak İsrail yanlısı politika takip etmesi, heyetler arasındaki fikir ayrılıklarını daha çok körüklemiştir.

İsrail ve Filistin heyetleri arasında Norveç arabuluculuğunda 1993'te Oslo'da başlayan gizli görüşmeler de iki tarafın da ilk kez doğrudan teması sağlanmış ve aynı masa etrafında diyalog ortamı doğmuştur. Yaklaşık on yıllık süreye yayılan bu görüşmelerde, çatışmaları sonlandırmak ve barış içinde iki devletli çözüm arayışları doğrultusunda müzakereler devam etmiştir. Ümit veren bu görüşmeler uluslararası kamuoyunda da heyecan yaratmıştır. Ancak Oslo Müzakerelerinde çözümün bir türlü çıkmaması ve görüşme takviminin sürekli sarkıtılması, üzerinde çalışılan maddelerin her iki ülkenin muhalifleri tarafından kabul görmeyişi ve iktidar değişiklikleri süreci olumsuz yönde etkilemiştir. Bu olumsuzluklar içinde fanatik grupların kışkırtıcı faaliyetlerinin etkisi ile diyalog masası dağılmış, günümüzde de hala çözüme kavuşturulmamış bir şiddet sarmalının devam ettiği sorunlar yumağı oluşturmuştur.

2. İSRAİL'İN KURULUŞU (1948)

Filistin'in, I. Dünya Savaşı'nın sonunda İngiliz mandasının kontrolüne girmesi ile 400 senelik Osmanlı hakimiyetindeki varlığı son buldu. Siyonistler açısından I. Dünya Savaşı, siyasi emellerini gerçekleştirmeleri doğrultusunda önemli bir eşik oldu (Murat, 2019: 453). İngiliz askerlerinin bölgeye yerleşmelerinden sonra Yahudiler ile Araplar arasında ciddi çatışmalar yaşanmaya başlandı. İngiltere, bu çatışmalara son vermek için çeşitli girişimlerde bulunmuşsa da olumlu bir netice elde edemediği gibi, Filistin bölgesini bu iki millet arasında paylaşırma çabaları da sonuçsuz kaldı. Yaşanan çatışmaları azaltmak için İngiltere, Filistin'e yapılacak Yahudi göçlerini sınırlandırarak ortamı yumuşatmaya çalıştı. Ancak Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde yaşayan Yahudiler, Filistin bölgesine Haganah adlı gizli bir teşkilat vasıtasıyla kaçak yollardan girmeyi başardı. İngiliz kuvvetleri, Filistin'e gizli girmeye çalışan Yahudiler ile çatışmalara girerek girişleri önlemeye çalıştı (Armaoğlu, 2009, s. 587-588).

İngiltere, Filistin'de yaşanan sorunlar ile baş edemeyeceğini anlayarak 2 Nisan 1947'de Filistin meselesini Birleşmiş Milletlere götürdü. Bunun üzerine BM, Filistin özel komisyonunu kurarak bölgede Araplar ve Yahudiler arasında iki ayrı devlet kurulma planını komisyona sundu. Ancak bu plan her iki grup tarafından da reddedildi. Ayrıca Araplar bu süreçte, Yahudilere karşı mücadele etme kararı aldı. İngiltere, BM'nin taksim kararından sonra kuvvetlerini Filistin'den çekmeye başladı. İngiltere, Filistin'den tam çekilmeden 14 Mayıs 1948'de Yahudi Milli Konseyi Tel Aviv'de David Ben Gurion başkanlığında, İsrail Devleti'nin kuruluşunu ilan etti (Kaya, 2019, s. 1054).

2.1. 1948 Arap-İsrail Savaşı

1948 yılında İsrail Devleti'nin kuruluşu ilan edildikten hemen sonra, İsrail'i tanıyan ilk devlet ABD olurken, SSCB'de vakit kaybetmeden yeni devleti tanıyan ülkeler arasında yerini almıştır. İsrail'in devlet olarak kurulduğunun açıklanması üzerine ABD ve SSCB gibi ülkelerin aksine Mısır, Lübnan, Irak, Suriye ve Ürdün'den oluşan Arap kuvvetlerinin 15 Mayıs 1948'de İsrail'e girmesi ile başlayan savaş, 7 Ocak 1949'da bitmiştir. Savaşın başlarında kısmi bir üstünlük sağlayan Araplar, ilerleyen süreçte üstünlüğü kaybederek savaştan yenilgi ile çıkmıştır. Yapılan ateşkes antlaşması ile kesin olmayan sınırlar belirlenmiştir. Buna göre Mısır, İsrail (Batı Şeria) ve Ürdün (Doğu Kudüs ve Batı Şeria) arasında paylaşılan Filistin topraklarında, mülteci sorunu ortaya çıkmıştır. Ateşkes antlaşmasına göre Filistin, topraklarının büyük bir kısmını kaybederken İsrail geniş sınırlarını savunma

imkanına kavuşmuştur. İsrail'de yaklaşık 150 bin, Ürdün'de 450 bin, Mısır sınırında ise 200 bin ve toplamda ise 800 bin Filistinli, mülteci konumuna düşmüştür (Kemiksiz, 2018, s. 133).

1948 Arap-İsrail savaşının sonunda İsrail toprakları %78 oranında genişlerken Filistin, topraklarında ciddi kayıplar yaşadı. Bu süreçte Filistin'in toplamda işgale uğramayan toprak parçasının oranı sadece %22 oldu. Filistinliler için 14 Mayıs 1948'de kurulan İsrail Devleti, Nakbe yani "felaket" olarak nitelendirildi ve Filistinliler tarafından ilk felaket günü 15 Mayıs 1998'de anılmaya başlandı (Timetürk, 2013).

İşgal edilen topraklarda yaşayan ve sayıları 1 milyonu bulan Filistinli mülteciler, baskı ve yıldırma politikaları sonucunda yurtlarını terk etmek zorunda kaldı. Filistinliler zorunlu göçe tabi tutulurken İsrail yerli halkın boşalan evlerine ve yurtlarına yeni Yahudi aileleri yerleştirmek sureti ile işgali kalıcı hale getirmeye başladı. Bu yol ile 1967 Arap-İsrail savaşına kadar geçen sürede İsrail, işgal ettiği Filistin toprağına yaklaşık 600 bin Yahudi'yi yerleştirdi (Arı, 2007, s. 17).

1948 savaşında beş Arap ülkesinin, İsrail'e karşı ağır bir mağlubiyet alması Mısır'da rejim değişikliğine sebep oldu. Cemal Abdülnasır'ın iktidara gelişi ile bölgede Arap Milliyetçiliği popülerlik kazandı. Öte yandan Kudüs'ün statüsü, İsrail ve Filistin arasında anlaşmazlık yaratarak, Arap-İsrail çatışmasını derinleştirdi (Kemiksiz, 2018, s. 10-11).

2.2. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) Kuruluşu

1967 Arap-İsrail savaşından önce Ortadoğu coğrafyasında meydana gelen en önemli gelişmelerden biri de etkisini günümüze kadar devam ettiren yeni bir oluşumun başlamasıdır. Bu oluşum Filistin-İsrail çatışmasının ana aktörü olmuştur. Filistin Devleti'nin siyasi varlığının tek temsilcisi olarak kabul edilen bu yapı Mısır, Suriye ve Ürdün'deki bağımsız Filistin tezini kabul eden güçler tarafından kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü'dür (FKÖ) (NNDB, 2016). FKÖ, bağımsız Filistin Devleti'ni kurmayı hedefleyen ve farklı ideolojik ve siyasi grupları aynı çatı altında birleştirmeyi amaçlayan bir örgüt olmuştur. FKÖ içerisinde en büyük örgüt olan El-Fetih dışında, Marksist yapıda olan ilk siyasi gruplar George Habaş'ın kurucusu olduğu Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve daha sonra bu gruptan ayrılan Maocu Cemal Abdülnasır karşıtı olan Nayif Havatme'nin Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi ve Suriye Baas Partisinin desteklediği El Saika'dır. Bunlarla birlikte Arap Kurtuluş Cephesi, Filistin Kurtuluş Cephesi, Havari Grubu ve Güç 17 gibi gruplar da örgütün içindeki diğer partilerden bazılarıdır. Arap Devletlerinin desteği ile kurulan FKÖ, zamanla siyasi özellikleri, ilişkileri, içerdiği gruplar ve siyasi organlarında ciddi dönüşümler geçirmiştir (SETA, 2012, s. 8).

FKÖ'nün kuruluşunda etkili olan bir diğer argüman da Cezayir'in 1962'de bağımsızlığını kazanmasıdır. Cezayirli gerilla taktikleri ile Fransa'nın düzenli ordusuna karşı kazandığı zafer, o dönemde başta Filistinliler olmak üzere işgal altında bulunan bölge halklarını umutlandırmıştır. Bağımsız olduktan sonra FKÖ ile yakın ilişkiler kuran Cezayir, 1970'ten başlayarak Filistinli savaşçılara silah ve mühimmat desteğinde bulunmuştur (Yılmaz, 2021).

Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır, 1955'te Filistinli direniş gruplarının komando eğitimi alarak, düzenli ve toplu bir şekilde "Fedayin" adı altında birleşmelerini sağlamıştır. Fedayin adı verilen gruplar, İsrail'e karşı mücadele başlatmıştır. Ancak bu mücadele sonucunda 1956 yılında İsrail'in Gazze'yi işgal etmesi üzerine Fedayin örgütünün ömrü kısa olmuştur. Ayrıca Fedayin üyelerinin listesi de İsrail'in eline geçmiştir (Armaoğlu, 1994, s. 220-221).

2.3. El-Fetih (Filistin Ulusal Bağımsızlık Hareketi)

Arap devletlerinin İsrail karşısındaki başarısızlığı ve Filistin'i kurtarmak bir yana İsrail'e daha fazla toprak kaptırması, Filistinli direniş gruplarının fikirlerinin değişmesine neden olmuştur. Arap liderleri tarafından hayal kırıklığına uğrayan Filistinli gruplarda, vatanlarının koruyuculuğunu ancak kendileri tarafından yapılabileceği fikrini doğurmuştur. FKÖ bünyesinde kurulan pek çok irili ufaklı örgütlerden en önemlisi, Yaser Arafat liderliğindeki El-Fetih'tir. El-Fetih örgütü, 1958 yılında Kuveyt'te bulunan üniversite mezunu bir grup genç tarafından kurulmuştur (Cleveland, 2008, s. 397).

Takma adı Ebu Ammar (kurucu) olan Yaser Arafat, Mısır'ın başkenti Kahire'de 24 Ağustos 1929 yılında doğdu. Aslen Gazzeli, gerçek ismi Abdurrahman Abdulrauf Arafat el-Kudva el-Hüseyni. Bağımsız Filistin mücadelesi ile çok genç yaşta tanıştı. 1948 savaşında üniversite öğrenimini bırakarak Filistin'e gitti ve İsrail'e karşı savaşan Arap kuvvetlerine katıldı. 1949 yılında Mısır'a dönerek inşaat mühendisliği bölümünü okudu. 1952'den 1956 yılına kadar Filistin Öğrenci Federasyonu başkanlığını yürüttü. Ancak bu süre zarfında Federasyonun Müslüman Kardeşler örgütü ile ilişkiler kurması üzerine Arafat, Mısır'dan kaçmak zorunda kaldı. Çünkü Müslüman Kardeşler örgütü 1957 yılında Mısır hükümeti tarafından yasaklanmıştı. Mısır hükümeti, Arafat ve arkadaşlarının 1968 yılına kadar ülkeye girmelerine izin vermeyerek, isimlerini yasaklılar listesine ekledi.

Yaser Arafat, Mısır'dan kaçtıktan sonra Kuveyt'e giderek inşaat mühendisliği yapıp bir yandan da arkadaşları ile Filistinimiz, Hayat Çağrısı (Filistinana Nida ul Hayat) adlı dergiyi çıkarmaya başladı (Tan, 2018, s. 313). Arafat, 1958 yılında Halil el-Vecir (Ebû Cihad) ve Salah Halef (Ebû İyad) gibi birkaç yakın arkadaşı ile Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi'ni (El-Fetih) kurdu. Örgütün kuruluşundan itibaren, çeşitli Arap ülkelerine dağılmış olan mülteciler arasında bağımsız Filistin fikrini yaymaya çalışarak, Filistin Devleti'nin kontrolünü yeniden tesis etmeyi amaçlayan Arafat ve arkadaşları, bu süreçte yoğun ilişkiler kurmaya başladı (Karaman, 2016, s. 101).

El-Fetih kadrosu, kendilerini intikam kuşağının devamı olarak görüyorlar ve bağımsız Filistin davasının liderliğini hezimet kuşağının elinden aldıklarını iddia ediyorlardı. Bu süreçte Arap devletlerinin çoğu Filistin sorununu kendi menfaatleri doğrultusunda kullanıyorlardı. Mesela Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır, Filistin Varlığı (Palestinian entity) tezini ortaya atarak 1959'da Filistin hareketini başlatmıştı. Filistin ulusalcılığının, Arap dünyasındaki liderliğini pekiştireceğine inanan Nasır Mısır'ı, Başbakan General Abdülkerim Kasım'da Irak'ı, Filistin meselesini karşılıklı koz olarak kullanmaya çalışıyorlardı. Bu iki devletten başka Suriye'de Filistin meselesini kendi amaçları için kullanmaktan geri kalmadı. El-Fetih karargahını Kuveyt'ten Lübnan'a taşıyan Yaser Arafat, Nasır ile olan husumeti dolayısıyla Suriye'deki Baas rejimi tarafından desteklenerek Suriye'de El-Fetih'in askeri eğitim için kamp kurulmasına izin verildi ve İsrail'e yapılacak saldırılarda Suriye'nin üs olarak kullanılmasına müsaade edildi. Suriye hükümetinin her isteğini yerine getirmeyince Arafat ile Baas rejiminin arası bozuldu. Ayrıca Suriye, Ürdün ile İsrail'i karşı karşıya getirmek amacı ile El-Fetih gruplarının saldırılarını Ürdün üzerinden yapmalarını teşvik etti (Armaoğlu, 1994, s. 221-222).

Müslüman Kardeşler ile olan bağlantısı nedeniyle Mısır Devlet Başkanı Nasır, El-Fetih örgütünün faaliyetlerini en başından engellemeye çalışmış ve otoritesine itaat etmeyen bu örgüte karşı cephe almıştır. Bu bağlamda 9-19 Eylül 1963 tarihlerinde Arap Ligi'nin Kahire'de Cemal Abdülnasır öncülüğünde yaptığı toplantı sonucunda; Filistin kurtuluş Örgütü'nün sürgünde "hükümet kurmasına", bir "milli meclis oluşturmasına" ve bir de "Filistin Kurtuluş Ordusu'nun" teşkil edilmesi kararına Mısır büyük destek vermiştir. Bu kararın yanı sıra Arap Ligi 1964'te Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) kuruluşunu resmen onaylayarak, örgütün finansörlüğünü de üstlenmiştir (Akyol, 2017, s. 285). Ürdün, alınan bu kararları desteklememiştir, çünkü böyle bir örgütün ancak kendi kontrolünde bulunan Batı Şeria'da kurulabileceğini ileri sürmüştür. Ancak Ürdün'ün engelleme çabalarına rağmen, toplantı kararları onaylanmıştır. Nasır, FKÖ'nün özerkliğine fırsat tanımayarak, yer altı grubunun oluşmasına geçit vermemiş ve tamamıyla kendisine bağlı bir örgüt oluşturmayı amaçlamıştır (Kimmerling & Migdal, 2003, s. 248).

28 Mayıs- 3 Haziran 1964 tarihleri arasında Kudüs'te Filistinlilerin ilk büyük kongresi toplandı. Ahmed Şükayri'nin başkanlığını yaptığı bu kongre, Filistinlilerin ilk milli meclis toplantısı olarak görülmektedir. Bu kongrede FKÖ'nün kuruluşunun yanı sıra 29 maddeden oluşan "Filistin Milli Misakı" kararları kabul edilmiştir. Misakın bazı kararlarına göre:

- ❖ Filistin, İngiliz manda dönemindeki toprakları kapsayan bölgedir.
- ❖ Bu topraklar, Arapların anavatanı olarak kabul edilmiş ve meşru savuma hakkını saklı tutmaktadır.
- ❖ Filistin halkının Arap Birliği'ne olan inancı devam etmekte ve Arap Birliği ile Filistin topraklarının işgalden kurtarılması birbirini tamamlayan iki unsurdur.
- ❖ Filistin topraklarının İsrail işgalinden kurtarılmasının, Arap devletlerinin sorumluluğu altında bulunduğu taahhüt edilmektedir.
- ❖ Meşru savunma hakları gereği Filistinliler, 1917 Balfour Deklarasyonu ve 1947'deki taksim kararlarını hükümsüz kılmıştır.

FKÖ, kuruluşundan itibaren Kahire'nin kontrolüne girmeye başladı. Zaten FKÖ'nün merkezi de Kahire'de bulunuyordu. FKÖ'nün özellikle Nasır'ın etkisinde olması, Arap devletlerinden bağımsız, yalnız Filistinliler ile süreci götürmeye çalışan El-Fetih ile FKÖ arasında rekabet yaşanmaya başladı (Karaman, 1996, s. 97). FKÖ ile El-Fetih arasındaki bu rekabet, 1967 Arap-İsrail savaşına kadar devam etti. 1967 savaşından sonra El-Fetih'in, FKÖ içerisinde önem kazanmaya başlaması ve genel sekreter Şukeyri'nin alınan mağlubiyet nedeni ile istifa etmesi üzerine, FKÖ'nün kontrolü tam olarak El-Fetih'in eline geçti. Ayrıca Arafat'ın FKÖ'nün kontrolünü eline geçirmesinde, İsrail'in 21 Mart 1968'de Ürdün'de bulunan Kerame Mülteci kampına saldırısında, El-Fetih örgütüne bağlı gerillaların İsrail'e karşı gösterdiği büyük direnişin de etkisi vardı. İsrail'in ilk kez Filistinliler tarafından yenilgiye uğratıldığı Kerame Savaşı'ndan sonra El-Fetih'in lider ve gerilla kadrosunun FKÖ içerisinde ağırlığı iyice hissedilmeye başlandı (GZT, 2021).

Yaser Arafat, El-Fetih'in İsrail'e 2.432 gerilla saldırısının gerçekleştirildiği bir yıl olan 1969'da FKÖ'nün yürütme kurulu başkanlığını, Nasır'ın da desteği ile devraldı (BBC NEWS, 2006). El-Fetih, FKÖ'nün kuruluşunun etkisi ile fedayin saldırılarını 1965'ten itibaren birdenbire arttırmaya başladı. 1970'lerin başında bir yandan Filistin topraklarını kurtarmak için çatışmalara başvuran Arafat, diğer yandan da BM kuruluna hitap ederek barış yoluyla çözümün gelebileceğine vurgu yaptı. Arafat konuşmasında: "Bugün bir elimde zeytin dalı, bir elimde kurtuluş

savaşı veren birinin silahı var. Zeytin dalını düşürmeyin.” diyerek barış kapılarının kapatılmaması gerektiğine inanıyordu.

2.4. 1967 Arap-İsrail Savaşı

Altı Gün Savaşı olarak da bilinen ve İsrail ile Arap komşuları olan Mısır, Suriye ve Ürdün arasında 1967'nin haziran ayında Arap-İsrail savaşı başlamıştır. 1966'da Suriye'de bir darbe ile iktidarı ele geçiren Baas Partisi'nin İsrail ile sürdürdüğü gerginlik politikası, bu dönemde Suriye ile Mısır'ın yakınlaşmaya başlaması ve aralarında savunma anlaşması yapmalarına neden olmuştur. Savaş, Ürdün ve Suriye sınırlarından Filistinli gerilla örgütleri tarafından İsrail'e yönelik yapılan saldırılar nedeniyle kendisini çok boyutlu tehdit altında hissetmeye başlayan İsrail'in, koruyucu önlemler olarak bir hareket planlaması ile başlamıştır.

Sovyet Rusya tarafından Mısır'a verilen bir istihbaratta, İsrail'in Suriye sınırına yığınak yapmaya başladığı bilgisi vardı. Bunun üzerine Mısır, İsrail ile arasında tampon bölge görevi sağlayan Sina'daki BM gücünü sınır dışı etti ve bölgeden uzaklaştırdı. Sonrasında Tiran Boğazını kapatması üzerine, bu durum İsrail tarafından bir savaş nedeni olarak görüldü (Kemiksiz, 2018, s. 135-136).

Yaklaşan savaşa askeri güç ve mühimmat göndermeye başlayan Irak, Cezayir, Suudi Arabistan, Sudan, Tunus, Libya ve Fas Arap koalisyonu lehine desteklerini sürdürmüşlerdir. İsrail sınırlarına yığılan askeri zırhlar, Arap başkentlerinde yapılan coşkulu yayınlar ve Arap generallerin İsrail'in 4-5 gün içinde haritadan silineceği öngörüsünde bulunmaları, halkı sokaklara dökerek sevinç gösterileri yapmalarını sağlamıştır. FKÖ Başkanı Ahmed Şukeiry verdiği demeçte, "İsrail'i ve sakinlerini yok edeceğiz ve hayatta kalanlara gelince gemiler ile onları sınır dışı etmeye hazırız." diyerek savaşı kazanacaklarına emin oldukları izlenimini vermiştir (Krauthammer, 2007).

1967 Arap-İsrail savaşında tarafların askeri güç dengesi şu şekildeydi: Arap koalisyonunun asker sayısı 537 bin, tank sayısı 2904, uçak sayısı 957 idi; İsrail'in asker sayısı 246 bin, tank sayısı 800, uçak sayısı da 300 civarında idi.

5 Haziran 1967 saat 07.45'te İsrail tarafından başlatılan hava taarruzu, 10 bölgeyi kapsıyordu ve bu saldırılardan 9 tanesi hava alanlarına yönelik olarak planlanmıştı. Hava saldırıları eş güdümlü olarak aynı zamanda başlatılmış, Mısır havaalanları bombalanarak iş yapamaz duruma getirilmiş ve Mısır Hava Kuvvetlerine bağlı savaş uçakları kalkış yapamadan yerinde imha edilmişti. Ardından kara hareketi başlatan İsrail, hava operasyonları ile koordineli bir şekilde ilerlemeye devam etti. İsrail, Ürdün, Suriye ve Mısır cephelerinde kısa sürede hava kuvvetlerinin de belirlediği koordinatlar sayesinde başarılı oldu. İlk üç günde Arapların kontrolünde bulunan Kudüs'ün bir kesimini ele geçiren İsrail, Şeria nehrinin batı kısmına kadar uzanan bölgeyi işgal etti (Türkman, 2007, s. 270-271).

Savaşın sonunda İsrail, Suriye'den Golan Tepeleri'ni, Mısır'dan Gazze Şeridi ve Sina Yarımadasını, Ürdün sınırının bir bölümünü ve bunun dışında Doğu Kudüs'ü ve Batı Şeria'nın tamamını ele geçirdi (Erkmen, 2019, s. 2). İsrail'in kısa süre içerisinde Arap ittifakını dağıtması üzerine, yenilgiden kendisini sorumlu tutan Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır istifa etti. Ancak halkın gösteriler yapması ve kendisini göreve davet etmesi üzerine istifasını çekerek geri döndü. İsrail bu savaş sonunda topraklarını üç katına çıkararak sınırlarını güvence altına aldı. Kudüs'ün tamamen İsrail hâkimiyetine girmesi İslam dünyasında büyük tepkiye yol açtı.

2 Kasım 1967'de BM Güvenlik Konseyi toplanarak bozulan düzeni tekrar tesis etmek amacı ile İsrail'in 1967 öncesi sınırlarına çekilmesini ve işgal ettiği toprakları iade etmesini içeren 242 sayılı kararı onayladı. İsrail, BM kararlarını tanımayarak işgal ettiği topraklara yerleşim yerleri açmaya ve mevzilenmeye başladı. 1967 savaşının sonuçları günümüze kadar devam eden sorunların ana nedenini oluşturmaktadır. Arap devletlerinin İsrail karşısında Filistin topraklarını korumak bir yana, topraklarının büyük bölümünü İsrail'e kaptırdı. Filistinliler, Arap devletlerinden bağımsız kendi imkanları doğrultusunda İsrail'e karşı mücadele başlatmak için gerekli girişimlerde bulundu. Böylece Filistinlilerden oluşan bağımsız direniş örgütleri kurulmaya başlandı. Bu dönemde FKÖ'nün başına geçen Yaser Arafat, Filistin milli kimliğini oluşturmayı başararak, Arap devletlerinden bağımsız bir mücadele politikası benimsedi. FKÖ'nün Filistin'i merkezi bir konuma oturtmaya çalışması ve Arap- İsrail çatışmasının temelini aslında İsrail-Filistin sorunu olduğunu anlatması ile uluslararası toplum bilinçlenmeye başladı. Arap-İsrail çatışması ise 1973 savaşı ile Arap devletlerinin İsrail'e kaptırdıkları topraklarını geri alma girişimleri ile devam etti (Kemiksiz, 2018, s. 136).

3. OSLO BARIŞ'INA GİDEN SÜREÇ

1982'de Lübnan'ın İsrail tarafından işgal edilmesinden sonra FKÖ, Beyrut'tan çıkarıldı. Hareketin merkezini Tunus'a taşıyan FKÖ, askeri kanadını Cezayir ve Yemen gibi ülkelere yerleştirmek sureti ile Gazze ve Batı Şeria davasını uluslararası kamuoyunda meşrulaştırma yolunda girişimlere başladı. Arafat'ın ve FKÖ'nün Tunus'a taşınması, hareketi topraklarından uzağa düşürerek mücadeleye ruhunu zedeledi. Hareketin bölünmesine yol açan bu zorunlu geçiş, FKÖ'nün siyasi ve askeri misyonunu tehlikeye soktu. Hareket böylece Filistin'e tekrar yaklaşma çabasına girerek, Gazze'yi ve Batı Şeria'yı ele geçirme yolunu aradı. Çünkü FKÖ, günden güne kan kaybederek

mücadelenin uzağına düşüyor ve direniş özelliğini yitirme tehlikesi ile karşı karşıya kalıyordu, bu da FKÖ'nün kendini yeniden konumlandırma ihtiyacını gündeme getiriyordu. (Özkoç, 173). Böylece FKÖ'nün öncülüğünü üstlendiği, İsrail'e karşı 1987'de birinci intifada hareketi başladı.

Birinci intifada (ayaklanma), İsrail'in Filistin topraklarını işgal etmesine karşı, Filistinlilerin 1987 Aralık ayında başladığı ve 1993 Oslo Barış Anlaşmasının imzalanmasına kadar devam eden ayaklanmadır (Lockman & Bein, 1989, s. 5). Bu ayaklanma, Filistinli ve İsraili gruplar arasında iki devletli çözümün benimsenmesi fikrini arttırarak, uzlaşma zeminini arttırmıştır. Bundan başka, uluslararası konjonktürde yaşanan değişimdir. Doksanların başında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile FKÖ'nün bölgede önemli bir müttefikini kaybetmesi, batıya karşı olan direncini sındırmıştır. 1979 itibari ile İran'da yaşanan İslam Devrimi'nin, bölgede İslami radikalizmi yükselişe geçirmesi FKÖ'yü kötü etkilemiş, Oslo'ya giden süreçte İsrail ile yakınlaşmanın yolunu açmıştır. Bu bağlamda FKÖ, 1988'de iki devletli çözümü kabul ettiğini deklare ederek, barış sürecine giden yolda büyük bir katkı sağlamıştır. Filistin tarafının iki devletli çözüme yeşil ışık yakması ve Ürdün'ün Filistin ile ilişkilerini kestiğini açıklaması üzerine, bağımsız Filistin fikrine destek günden güne artarak %10'lardan %30'lara kadar çıkmıştır. Filistin'de 1990'ların başındaki bu destek %60'ın üzerine ulaşmıştır.

Başlayan intifada ile Ürdün Kralı Hüseyin'in Batı Şeria'dan çekilmeyi kabul etmesi üzerine, FKÖ müzakerelerin tek muhatabı konumuna gelmiştir. Tam bu süreçte ABD yönetimi; terörü reddetme, İsrail'in var olma hakkını tanıma ve BM'nin 242 sayılı kararını kabul etme şartıyla FKÖ ile resmi ilişkiler gerçekleştireceğini duyurmuştur. 1988'de FKÖ, Reagan yönetimi ile Tunus'un ABD Büyükelçiliği üzerinden temasa geçmiş ve bu adım gelişecek olan İsrail-Filistin müzakerelerinin yolunu açmıştır (Bayraktar, 2013, s. 111-112).

3.1. Ön Müzakereler (1991 Madrid Konferansı)

1- Oslo müzakeresi, 1993 yılında Norveç'te resmen başlamış olsa da 1991 Madrid konferansı ile oluşan ön müzakereler, İsrail-Filistin barış sürecinin kapısını açan önemli bir yol haritasıdır. İspanya yönetiminin ev sahipliğinde SSCB ve ABD taraflarının desteklediği ve üç gün sürecek olan Madrid Konferansı, 30 Ekim 1991 tarihinde başlamıştır. Konferansın hedefi, İsrail ile Filistin, Ürdün, Lübnan ve Suriye'den oluşan taraflar arasında barış süreci başlatmaktır.

İsrail, Barış konferansına çağırılan Filistin heyeti ile aynı masada oturmayacağını ve FKÖ'yü yok saydığını açıkça ifade etmekten geri durmadı. Konferans başlamadan İsrail tarafından çıkarılan bu pürüz giderilmeye çalışıldı. İsrail'in bu tutumuna karşı Filistinli bir uzmanın açıklaması şöyleydi: "İsrail liderlerini ve halkını zorlayan problem, Filistinli düşmanı yok etmek mi istiyorlar yoksa bir çözüme mi ulaşmak istiyorlar, buna sadece bizim temsilcilerimiz olan FKÖ ve onun başındaki Yaser Araf'la görüşerek ulaşabilirler... O Filistinlilerin liderliğini temsil eden kişidir, eğer barışa ulaşmayı istiyorlarsa er ya da geç onunla görüşmek zorunda kalacaklar."

Mevcut sorun nihayetinde gözlemci ülkelerin araya girmesi ile giderilmeye çalışıldı. FKÖ'yü devre dışı bırakan bu çözüm, bölgede yaşayan Filistinlilerin Ürdün temsilciliğinde konferansa katılmasıyla sorun kısmen aşılmış oldu. Böylece İsrail'in Doğu Kudüs'ten ve FKÖ'den temsilci kabul etmeme isteği yerine getirilmiş oldu (Öner, 2012, s. 156-157).

İsrail-Filistin sorununun çözümüne yönelik teşebbüsler üçüncü tarafların girişimleri ile ivme kazanmış ve ABD, FKÖ ile müzakere öncesinde intifadanın etkisi ve Arafat'ın iki devletli çözümü kabulünden itibaren başlayan bir yumuşama evresine girmişti. Arafat tarafından danışmanı Ebu Şerif'e deklare ettirdiği iki devletli çözüm önerisi, uluslararası kamuoyunda ve Filistinli mülteciler tarafından olumlu karşılanmış, FKÖ'nün geniş kitleler tarafından destekleneceği öngörülmüştü. Yaşanan bu gelişmeler ışığında, ABD'nin de desteği ile 1988 tarihinde Cezayir'de toplanan Filistin Ulusal Konseyi toplantısında, BMGK'nın 242 sayılı kararını kabul ettiğini belirterek sürgünde bağımsız Filistin Devleti'ni tek taraflı olarak ilan etti (Bölme & Ulutaş, 2011, s. 8). Bağımsızlık bildirgesi şöyleydi:

- "Filistin Ulusal Konseyi, Allah'ın adıyla ve Filistin Arap halkı adına, Filistin topraklarında, başkenti Kudüs-ü Şerif olan Filistin Devleti'nin kurulduğunu ilan eder..."
- Filistin devleti barış içinde birlikte yaşama prensibine bağlı olan barışsever bir devlettir.
- Filistin devleti, uluslararası ve bölgesel sorunların Birleşmiş Milletler şartına uygun barışçıl yollardan çözümünden yanadır." (Bayraktar, 2013, s. 115).

2- 1990'ların başında Ortadoğu'da meydana gelen bir diğer gelişme ise Körfez Savaşı'dır. Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in, OPEC'te petrol fiyatını arttırmaya sıcak bakmayan Kuveyt'e yönelik 2 Ağustos 1990'da başladığı işgal girişimi, Filistin-İsrail sorununu ikinci palana itmiştir. Çöl Fırtınası operasyonu ile Kuveyt'ten çıkarılan Irak, ciddi bir güç kaybı yaşayarak İsrail üzerindeki baskısını kaybetmiştir. Harekat sırasında FKÖ ve Ürdün'ün Irak'tan yana tavır alması, bağımsız Filistin tezine zarar vermiştir. Kuveyt, savaşın sona ermesinde bulunan Filistinlileri sınır dışı etmiştir. Yaser Arafat'ın Saddam yanlısı tutumu ona çok pahalıya mal olmuş, liderliğinin tartışılmasına yol açmıştır (Cleveland, 2008, s. 550).

Tarafların (İsrail-Filistin) dolaylı da olsa ilk resmi görüşmelerini başlatan Madrid Konferansı, ABD'nin bölge üzerinde hegemonyasını arttırdığı bir dönemde ve temel aktörlerden ziyade her koşulda kazanan taraf olması,

Ortadoğu coğrafyasında yeni dönüşümlerin habercisi olmuştur. ABD tam da bu zamanda, iki kutuplu dünyada Sovyet Rusya ile uzun yıllar boyunca girdiği Soğuk Savaş'tan Sovyetlerin dağılmasıyla galip çıkmış ve saldırganlığı ile dikkatleri üstüne çeken Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'e karşı kısa sürede Kuveyt savaşını kazanmıştır. ABD, Madrid Konferansı'nı Körfez savaşının akabinde toplamış ve bölgeyi çıkarlarına uygun dizayn etmek maksadı ile tarafları aynı masada oturtmuştur. Dönemin İsrail Başbakanı İzak Şamir her ne kadar dolaylı da olsa müzakerelerden kazançlı çıkmışsa da müzakereye gönüllü olarak katılmamıştır. ABD'nin aksine, İsrail ve Filistin tarafı açısından konferansın zamanlaması pek uygun olmamıştır. Sunulan koşullar her iki taraf için de onaylanması mümkün olmayan maddeler içermektedir (Bayraktar, 2013, s. 119-121).

Filistin ve İsrail arasındaki görüşmeler çok yavaş ilerlemekteydi. Tarafların uzlaşamadığı en önemli üç mesele şu şekildeydi:

1. FKÖ, Filistin Milli Misakında bulunan, "İsrail'in yok edilmesine kadar mücadelenin sürdürülmesine" ve İsrail'in FKÖ'yü terörist bir örgüt olarak nitelendirmesi ile ilgili maddeleri kaldırma konusunda taviz vermemesi.
2. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla sona eren Soğuk Savaş neticesinde, Doğu Avrupa'da ve eski Sovyet hakimiyetinde bulunan ülkelere gelen çok sayıda Yahudi'nin, İsrail hükümeti tarafından işgal edilen Filistin topraklarına yerleştirilmeleri.
3. Filistinli direniş örgütlerinin İsrail'e karşı çok sayıda saldırı düzenlemesi, konferansın gidişatını kötü etkilemekteydi (Erhan, 173). İlk görüşmelere Ürdün şemsiyesi altında katılan Filistin heyeti ile İsrail arasında somut bir ilerleme kaydedilmedi.

1991 ile 1993 yılları arasında iki heyet Washington ve Moskova'da da birkaç defa bir araya geldiler. Görüşmelerde ana konu İsrail'in 1967'den beri işgal ettiği Filistin topraklarını Yahudi yerleşimcilere açma meselesidir. 1992'de Washington'da yapılan ikinci tur görüşmelerinde Filistin heyeti taleplerini şu maddeler ile ifade etmiştir:

4. Barış için toprak ilkesinin kabul edilmesi.
5. İsrail'in Gazze ve Batı Şeria'dan geri çekilmesi ve BM 242 sayılı kararının İsrail tarafından kabul edilmesi.
6. İsrail'in işgal altında bulunan Filistin topraklarına yeni yerleşim bölgelerini açmaması.
7. Başkenti Doğu Kudüs olan Bağımsız Filistin Devleti'nin tanınması.
8. 1948 savaşında mülteci durumuna düşen Filistinlilere geri dönüş hakkının verilmesi.

İsrail tarafı, Filistin heyetinin sıraladığı bu maddeleri hayal kırıklığı olarak ifade ettiler. Sonra, 1967'den sonra denetim altında tuttukları toprakların daha öncesinde Ürdün'e ait olduğunu ve buralarda bağımsız bir Filistin Devleti'nin olmadığını iddia ettiler. Etnik kimliklerin farklı olması siyasi bir anlam katmadığını ve Filistinlilerin gerçekte var olup olmadığını dahi belirsiz olduğunu açıklanması, taraflar arasındaki uyumsuzluğu körüklemiştir. İsrail heyeti, belli sınırları olmayan geçici bir Filistin Özerk yönetimi kurulmasına izin vererek, bu yönetimin dışişleri ve asayişinin 5 sene boyunca İsrail denetiminde olacağını teklif etmiştir. İlerleyen görüşmelerde tarafların aynı konularda direktmeleri, müzakereleri sonuçsuz bırakmıştır. Taraflar arasındaki sorunların aşılması ancak 1992'de yapılan İsrail seçimlerinde iktidarın değişimi ile söz konusu olabilmıştır (Bayraktar, 2013, s. 122-1123). Mevcut sorunların çözümünde başarısız olan Madrid Konferansı, Filistin ve diğer Arap ülkelerinin İsrail ile ilk resmi görüşmeler gerçekleştirmesi açısından sembolik bir önem taşımaktadır (Tok, 2020, s. 4-5).

3.2. Oslo Görüşmeleri (1992-1993)

Süreç, 9-10 Eylül 1993'te karşılıklı tanıma ilkeleri çerçevesinde mektup teatisi ile başlamış olup, 13 Eylül itibari ile İlkeler Deklarasyonu adı verilen belgenin taraflarca imzalanması ile yeni bir safhaya geçilmiştir (Arı, 2017, s. 19).

Washington müzakerelerinin çıkmaza girildiğinin ve çözülemeyeceğinin Filistin ve İsrail heyeti tarafından anlaşılması üzerine, görüşmeler kesintiye uğradı. Arabuluculuk vazifesini üstlenen ABD heyetinin de aynı görüşe gelmesi uzun sürmedi. İsrail Başbakanı Şamir'in uzlaşmaz tavrı, FKÖ heyetini yok saymaya çalışması ve yerleşim politikalarından taviz vermeyişi müzakerelerin tıknasında önemli bir rol oynadı. Uzlaşmanın sağlanabilmesini, İsrail seçimlerinin sonucu belirleyecekti. İşçi Partisinin seçim sürecinde, barış taraftarı bir propaganda yürütüp, geniş kamuoyu anketlerinde İsraililerin Filistin ile uzlaşma kararlarına kulak vermesi ve çalışmalarını bu yönde sürdürmesi seçimden galip çıkmasını sağladı. Taraflarca başlatılan gizli görüşmeler, ancak İsrail seçimlerinden sonra uygulanabilmişti. İsrail'in yeni başbakanı İzak Rabin, ABD ile arayıcı sıcak tutmak istiyordu ve buna bağlı olarak, iktidara gelir gelmez yerleşim yerlerine yapılan inşaatları durdurma kararı aldı. Bu davranış Washington'un tam isteğini karşılayamasa da Beyaz Saray Rabin'in ılımlı duruşunu desteklemekten de geri durmadı. İzak Rabin'in 1992'de yaptığı ABD ziyareti, Başkan Bush tarafından 10 milyar dolarlık kredi ile sona erdi (Cleveland, 2008, s. 549).

FKÖ lideri Yaser Arafat, 1979 yılında Norveç hükümetinden İsraililerle gizli temasa geçmesini talep etti. Ancak İsrail o dönemde FKÖ ile doğrudan müzakerelere sıcak bakmıyordu (Aljazeera.). Washington görüşmeleri devam ederken başlayan Oslo süreci, gizli görüşmeler şeklinde başlamasını ifade eden ilk kişiler, barış anlaşmalarının

içinde olan ve bu kuramlara yabancı olmayan Norveçli barış araştırmacısı Terje Roed Larsen ve İsrail İşçi Partisi'nde Şimon Peres ile yakından çalışmış Yossi Beilin'dir. Larsen, Beilin'e FKÖ ile bir görüşme gerçekleştirme önerisinde bulunmuş ve zira ikisi de sorunun doğrudan görüşmelerle çözüleceği konusunda hemfikirdiler. Bu ikili arasındaki konuşmalar teoriden öteye geçerek, kısa süre içinde İsrail'de seçimler yapılmış, İşçi Partisi iktidara gelmiş, Şimon Peres Dışişleri bakanı olmuş ve Beilin'de bakan yardımcılığı koltuğuna oturmuştur. Çözümün yana olan partinin kısa sürede iktidara gelmesi, diyalog zemini yaratarak FKÖ ile müzakere ortamını hayata geçirmiştir.

Bölgesel konjonktür barış için uygun zamanı yakalamış olsa da Arafat'ın Körfez Savaşı'nda mevcut yapıya karşı tutumundan ve Saddam Hüseyin'i desteklemesinden dolayı yaşadığı prestij kaybı ve örgütün finansal krize sokulması, Filistin'i zora sokmuştur. Ayrıca Arafat'ın bu dönemde liderlik krizi yaşadığını ve meşruiyet zemininde yer bulmakta zorlandığı izlenimi vardır. Filistinliler arasında Körfez Savaşı'nın etkisi ile barış politikasından uzaklaşmış, laik ve Milliyetçi kanadın çatışma yanlısı tutumu benimsemeye başladığı görülmüştür.

İsrail tarafında da durum Filistin'den farksızdır. İsrail'in kuruluşundan itibaren sürdürdüğü uzlaşmaz tavrından dönmesi ve FKÖ ile aynı masaya oturması politik sapma olarak tanımlanmıştır. İsrail halkının fikirleri, hükümetin siyasi manevra yapmasında etkili olmuştur. İsrail halkının FKÖ ile barış görüşmelerine olan desteği; 1987'de %33 iken bu oran yıllar geçtikçe artarak 1993'te %52'ye kadar yükselmiştir (Bayraktar, 2013, s. 125). Bu süreçler göz önüne alındığında iç dinamiklerin, dış etkenlere yön verdiği ve ciddi değişimlere neden olduğu saptanmıştır.

Yeni Ortadoğu kavramını ilk kez kullanan ve yazdığı "The New Middle East" adlı kitabı ile bölgenin nasıl şekillenmesi gerektiğini anlatan Şimon Peres, İsrail ile Filistin arasında barış anlaşmalarının imzalandığını duyuruyordu. Peres devamında, kapsamlı barışın hakim olduğu bu sorunlu bölgede yeni bir dönemin başlaması gerekliliğinden bahsediyordu. Peres kitabında, İsrail'in tüm komşuları ile anlaşmaları müzakere edilebileceğini ve aradaki düşmanlık sınırlarının yıkılabilmesi durumunda, İsrail ile Arap komşularının arasında yeni bir dostluk çağının hüküm süreceğinden ve bunun sonucunda da ekonomik olarak bütünleşen yeni bir Ortadoğu'ya sahip olunabileceğinden bahsediyordu (Indyk, 2006, s. 1-2). Peres, aslında bölgede bir ekonomik konfederasyonun AB modeline benzer şekli ile ortaya çıkabileceği görüşünü savunarak, çatışmaların son bulmasını refah seviyesinin yükselmesi ile doğru orantılı olduğunu ifade ediyordu.

Barış görüşmeleri için ilk temaslar, İsrailli akademisyen Yair Hirschfeld ve FKÖ'nün üst düzey yöneticilerinden Ebu Ala'nın (Ahmed Qurie) Norveç vasıtasıyla buluşmaları olmuştur. Ebu Ala (sonraları Filistin Yönetiminin başkanlığını da yapmıştır), 1992 Şubatında Norveç'in Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü (FOFA) Başkanı Terje Larsen ile temasa geçmiş ve bu görüşmede Gazze'nin ekonomik vaziyeti ile ilgili bir proje üzerinde çalışmalarda bulunmuştur. Ebu Ala'nın daha öncelerden Avrupa Komisyonu için kaleme aldığı "The Return Of Peace" (Barışın Dönüşü) adlı makalesi İsrail ile ekonomik iş birliğine dikkati çekerek, İsrail heyetinin ilgisini çekmiştir. Larsen'in 3 Aralık 1992'de Londra'da bir araya getirdiği Hirschfeld ve Ebu Ala, Filistin meselesi üzerine genel bir değerlendirme yaparak, liderlerinin onayını alıp, Oslo'da 2 ay sonra bir araya gelmek için sözleşmişlerdir. Böylece gizli görüşmelerin temeli atılmıştır (Bayraktar, 2013, s. 129).

Tarafların ilk görüşmesinde Ebu Ala, Problemlerin çözümü çalışma grubuna, FKÖ'nün Yüksek Müzakere Komitesinin hazırlamış olduğu 10 temel maddeyi İsrail heyetine ilemiştir. Bu maddeler üzerinden görüşmelerin sürdürülmesi hedeflenmiştir. 6 ay boyunca 14 görüşme ile yürütülen Oslo müzakereleri, daha önce Washington'da üzerinde konuşulan maddeler olduğu halde tarafların dolaylı görüşmelerde kabul etmedikleri prensiplerin, gizli toplantılarda yeniden ele aldığını ve anlaşma sağladığı görülmüştür. Gizli görüşmelerin taraflarca daha samimi, önyargısız ve FKÖ'nün müzakerelere doğrudan katılımı Oslo'da sonuç verirken, Washington'da İsrail heyetinin FKÖ'yü muhatap almaması ve çözümden yana olmayışı ve en önemlisi de Başbakan Şamir'in uzlaşmaz tavrı görüşmeleri tıkayarak sonuçsuz bırakmıştır.

9-10 Eylül 1993'te Yaser Arafat ve İzak Rabin arasında mektup teatisi ile taraflar karşılıklı tanıma evresine geçtiler. Arafat ve Rabin'in karşılıklı mektupları:

"9 Eylül 1993

Sayın Başkan,

Prensipler bildirgesinin imzalanması Ortadoğu tarihinde yeni bir döneme geçildiğinin işaretidir. Bu inanca, FKÖ'nün aşağıdaki şartları kabul ettiğini teyit ederim:

FKÖ, İsrail Devleti'nin barış ve güvenlik içinde var olma hakkını tanır.

FKÖ, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararını kabul eder.

FKÖ, kendisini Ortadoğu barış sürecine ve iki taraf arasındaki anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümüne bağlı tutar ve nihai statü ile ilişkili mevcut tüm sorunların görüşmeler yoluyla çözüleceğini beyan eder.

FKÖ, Prensipler Bildirgesi'nin imzalanmasını tarihi bir olay, şiddet ile barış ve istikrarı tehdit edici her türlü hareketten uzak, barış içinde bir arada yaşamının başlangıcı olarak görmektedir. Buna uygun olarak, FKÖ terörü ve her türlü şiddet eylemini reddeder ve tüm FKÖ birim ve mensuplarının buna uygun davranması, şiddetin önlenmesi için sorumluluğu üzerine alır buna uymayanları disiplin altına almayı taahhüt eder.

Bu yeni ümit verici dönemde, Prensipler Deklarasyonu'nun imzası ve Filistin tarafının Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarını kabulünün ışığında, FKÖ Filistin Temel Belgesi'nde yer alan ve İsrail'in var olma hakkını reddeden ve bu mektupta yer alan taahhütleriyle çelişen diğer maddelerin artık geçersiz ve uygulanamaz olduğunu teyit eder. Buna bağlı olarak FKÖ, Filistin Temel Belgesi'nde gerekli değişikliklerin yapılması ve resmi onay için konuyu Filistin Ulusal Konseyi'ne taşıyacaktır.

İçtenlikle,

Yaser Arafat

Başkan

Filistin Kurtuluş Örgütü"

"9 Eylül 1993

Sayın Başkan,

9 Eylül 1993 tarihli mektubunuza cevaben, mektubunuzdaki FKÖ taahhütleri ışığında, İsrail hükümeti FKÖ'yü Filistin halkının temsilcisi olarak tanımaya ve Ortadoğu Barış Süreci çerçevesinde FKÖ ile görüşmeler başlatmaya karar vermiştir.

İçtenlikle,

İzak Rabin

İsrail Başbakanı"

(İsrail Dışişleri Bakanlığı)

Anlaşma, resmi olarak İsrail Başbakanı İzak Rabin ve Filistin Kurtuluş Örgütü Başkanı Yaser Arafat arasında 13 Eylül 1993'te Washington'da Beyaz Saray'ın bahçesinde herkese açık bir törenle imzalanmıştır. Bu törene dönemin ABD Başkanı Bill Clinton, İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Peres, Filistin Kurtuluş Örgütü'nden Mahmut Abbas, Rusya Dışişleri Bakanı Andrei Kozyrev ve ABD Genel Sekreteri Warren Christopher katılmıştır (Mattar, 2005, s. 66). FKÖ ile İsrail arasında imzalanan Oslo Deklarasyonunun temel maddeleri şunlardır:

1. İsrail, Gazze Şeridi ve Batı Şeria bölgesine bağlı El Halil kasabasından, anlaşmanın imzalanmasından sonraki ilk 4 ay içerisinde işgal birliklerini ve askeri kuvvetlerini bu bölgelerden çekecektir. Bölgelerden çıkış 5 yıllık ara dönemin başlangıcı sayılacaktır.
2. Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinliler, Eriha ve Gazze'deki geçici Filistin yönetimi ve Batı Şeria'daki İsrail işgal güçlerinin yerini alacak geçici konseyin üyelerini seçmek için uluslararası gözlemciler tarafından seçimlere gidecektir.
3. Yönetim konseyinin belirlenmesinden sonra, İsrail askeri birlikleri Arapların yaşamadığı bölgelere kaydırılacaktır.
4. Seçilen konsey temsilcileri; vergileri toplayabilecek, hastane, okul ve adli kurumlarını kurabilecek ve güvenlik güçlerini organize edebilecektir.
5. İsrail Devleti, dış işlerde savunma tedbirlerini alabilecek ve Yahudi yerleşimcilerin iç güvenliğinden de sorumlu olacaktır.
6. Filistin ve İsrail arasında ortak irtibat komitesi kurularak anlaşma maddeleri üzerindeki anlaşmazlıklar çözümlenmeye çalışılacaktır.
7. Taraflar, Ekonomik İşbirliği Komitesi kurarak, maliye, ulaşım, elektrik enerjisinin üretimi ve su ihtiyaçları gibi konularda ortak görüş çerçevesinde hareket edecektir.
8. Batı Şeria ve Gazze'nin nihai statüsü 2 yıl içerisinde görüşülmeye başlanacaktır.
9. Batı Şeria'daki Yahudi yerleşimcilerin konumu, Kudüs'ün geleceği ve askeri birliklerin geri çekilmeleri gibi tarafların anlaşmazlığa düştüğü konular 5 yıllık ara dönemde çözüme kavuşturulacaktır.
10. İsrail, Altı Gün Savaşı'ndan (1967 savaşı) sonra topraklarını terk etmek zorunda kalan Filistinlilerin geri dönüş meselesini düşünecektir (Ayman, 2009, s. 43).

İmzalanan Oslo Anlaşması, çok az somut adım barındırmasına rağmen, çoğunlukla muğlak yöntemler ile sorunların çözümünü öteleyen bir yapıya sahip olmuştur. Bu anlaşmaya her iki taraftan destek verenler gibi, karşı

çıkanların oranı da azımsanmayacak derecededir. Filistin Devleti'nin bağımsızlığından söz etmeyen ve Yahudi yerleşimcilerin geleceği ile ilgili kesin bir hüküm bulunmayan anlaşmayı bu haliyle imzalayan Yaser Arafat'a, hem FKÖ içinden hem de Hamas, Hizbullah ve Müslüman Kardeşler Örgütü büyük tepki göstererek, anlaşmayı desteklemediklerini ifade etmişlerdir. Daha ileri giderek Arafat'ı ölümlü tehdit eden Filistin Halk Kurtuluş Cephesi Genel Komutanlığı Lideri Ahmed Cibril, "Ben kişisel olarak Arafat'ı öldürmek zorunda kalmayacağım, zira insanlar topraklarının %90'ını düşmana terk eden birine hoşgörülü davranmaz" diyerek, Arafat'ın ölümünden sonra ortada anlaşmanın kalmayacağını vurgulamıştır.

Anlaşma imzalanan şekliyle pek bir anlam ifade etmiyordu. Çünkü maddelerin uygulanmasına yönelik net ve kesin çözümler için çaba harcanmıyordu. Filistinlilerin, Filistin toprağının çok az bir kısmında ve çok sınırlı yetkilere sahip olabilecekleri bir özerk yönetime izin verilmişti. Buna bağlı olarak en temel ve hayati konular ötelenerek, sonraki müzakerelere bırakılmıştı. Anlaşma ne doğrudan ne de dolaylı olarak Filistin'e self determinasyon hakkı vermiyordu (Taşdemir, 2000, s. 221). Ayrıca anlaşmaya uymayan taraflara herhangi bir yaptırımın olmayışı, anlaşmanın uygulanmasına dair bir taahhüdü barındırmıyor ve ertelenen konuların müzakere edilip edilmediği kontrol edilemiyordu. İmzalanan anlaşmalara ve verilen sözlere bakıldığında hep bir ileri iki geri mantığından öteye geçilmediği görülmekteydi (Çubukçu, 2008). Aslında Edvard Said'in Oslo sürecine yönelik yorumu da, müzakereleri olumlu sonuçlanmayacağı yönündeki tahminleri haklı çıkartmaktadır:

"Barış süreci temelde Filistin liderliğini İsrail'in şartlarını kabul etmeye zorlamıştır. İsrail birliklerinin küçük bir kısmının geri çekilmesi, yerleşimlerin devamı, Kudüs'ün İsrail egemenliğinin ve yerleşimlerin belirlenimi altında tutulması, sınırların ve suların İsrail tarafından kontrolü. Amerikalıların ve İsraillilerin yapmaya çalıştığı şeydu: İşgalin bu şekilde yeniden ambalajlanması hususunda Filistinlilerin rızasını elde etmek. Ortada büyük bir sahtekarlık olmasına karşılık, kamuoyuna barış konusunda yol kat ediliyormuş görüntüsü veriliyordu."

İsrail cephesinde ise, anlaşmaya karşı çıkanlar daha çok sağ görüşte olanlar ve Likud taraftarlarından oluşan muhafazakar blok olmuştur. Likud partisinin üst kanadından gerek Ariel Şaron gerekse Benjamin Netanyahu, iktidar olduklarında anlaşmayı yok sayacaklarını ifade etmişlerdir. Likud partisinin dışında, Moledet, Tzomet ve Ulusal Dinci parti muhalif kanadı temsilen anlaşmaya şiddetle karşı çıkmaktaydılar. Muhalif kanat, Büyük İsrail Devleti ve Kudüs'ün bölünmezliği anlayışına sahip olan taraftaydılar. Bu süreçte ayrıca Oslo Barışı'na karşı olan Yahudi yerleşimciler, şiddeti tırmandırarak eylem yapmaya başladılar. 25 Şubat 1994 tarihinde Baruch Goldstein adlı eylemci, El-Halil Camiinde namaz kılan cemaatin üzerine ateş açmış, bu saldırıda 29 kişi ölmüştür. Bu kıskırtmaların sonucunda İsrail Başbakanı İzak Rabin Kasım 1995'te Tel Aviv'de Yigal Amir isminde bir fanatik Yahudi tarafından silahlı saldırı sonucunda hayatını kaybetmiştir. Bu şiddet sarmalında zaten sorunlu bir şekilde yürütülen müzakerelerin geleceği içinden çıkılmaz bir hal almıştır (Arı, 2008, s. 668, 669, 670).

Diğer taraftan bu anlaşma Türkiye ve dünyanın birçok ülkesinde olumlu karşılandı. Ancak üç Arap devleti olan Irak, Suriye, Lübnan ve İran bu anlaşmaya karşı çıktılar (Uçarol, 2015, s. 1190).

1993'te imzalanan Oslo Anlaşması ile FKÖ, Eriha ve Gazze'de yönetimi İsrailli birliklerden devralarak kendi yönetimini seçme hakkını elde etmiştir. İsrail bundan sonra yeni yerleşim birimlerini açmama ve bu amaçla kullanılacak mali desteği kesme taahhüdünde bulunurken, Filistin de buna karşılık olarak güvenliği sağlama garantisi vermiştir. Oslo Anlaşması, Filistin'in tek taraflı tam bağımsızlık ilanında bulunmamasını ve İsrail'in hiçbir Filistin toprağını işgal etmemesini öngörmüştür (Bayraktar, 2013, s.139).

Müzakere sürecinde İsrail ve Filistin tarafının imzaladığı bir diğer anlaşma da 4 Mayıs 1994 imzalanan Gazze-Eriha, diğer ismiyle Kahire Anlaşması'dır. Bu anlaşma, Oslo I anlaşmasının devamı olarak Filistin özerkliğinin ayrıntılarını belirlemiş, yeni yönetimi belirleyecek seçimleri düzenlemiş ve İsrail birliklerinin geri çekilme yöntemine dair detayları belirlemiştir (İsrail Dışişleri Bakanlığı).

İsrail ve Filistin heyeti 28 Eylül 1995'te Oslo II (Taba) anlaşmasını imzaladılar. İsrail'in Filistin topraklarından çekilmesinin ikinci anlaşması olan Oslo II Anlaşması, İsrail'in El Halil kentinden Filistin seçimlerinden önce çıkmasını sağlamıştır. Anlaşma ile Filistin Polis Teşkilatı'nın temelleri atılarak, Filistin yönetiminin yetkileri tanımlanmıştır (AA, 2020). FKÖ, İsrail'den onay almayı başararak, Kudüs'te yaşayan Filistinlilerin oy kullanılmasına izin verilmiştir. Oslo II anlaşmasıyla, Gazze ve Batı Şeria bölgesi üç güvenlik alanına ayrılmıştır. Filistin topraklarının %18'ini oluşturan ve Gazze Şeridi de dahil olmak üzere ve nüfusun çoğunluğunu da kapsayan A bölgesi, tamamen Filistin yönetiminin kontrolü altındadır. Filistin yönetimi tarafından kontrol edilen ve %22'yi oluşturan B bölgesi, İsrail Güvenlik Güçleri'nin denetimi altında olmakla birlikte İsrail, buralardan 6 ay içerisinde üç aşamada çekilmeyi tamamlayacaktır. Toprakların %60'ını oluşturan C bölgesi ise hem güvenlik açısından hem de idari yönden tamamen İsrail kontrolü altında olacaktır. Bu anlaşma günümüze kadar geçerliliğini korumaktadır (Reut İnstitute, 2004).

Müzakerelerin devam ettiği bu süreçte, barış karşıtlarının gösterileri gün geçtikçe artmaya başlamış ve Oslo II anlaşmasının imzalanmasından kısa süre sonra İsrail Başbakanı İzak Rabin fanatik bir Yahudi'nin saldırısına uğrayarak hayatını kaybetmiştir. Bu suikast barış anlaşmasının gelişimini akamete uğratmıştır. Gerilimin artarak

devam ettiği ve 1996'nın Mayıs ayında müzakerelere karşı çıkan Binyamin Netanyahu seçimleri kazanarak iktidara gelmiştir. El Halil anlaşması 15 Ocak 1997'de gecikmeli de olsa Netanyahu tarafından imzalanmıştır. Mart 1996'da İsrail birliklerinin bölgeden geri çekilmesi gerekirken, bu işlem seçim sonrasında ertelenmiştir. Netanyahu, Başbakan olduktan sonra bu anlaşmanın yeniden görüşülmesini istemiştir. Yeniden yapılan görüşmeler sonunda anlaşmaya varılmış olsa da, Yaser Arafat maddelerin tekrar müzakereye açılmasından rahatsızlık duymuştur. Bu süreçte anlaşma yükümlülüklerinin çoğunu yerine getirmeyen İsrail yönetimi, nihai barışa gidilen yolda sürekli pürüz çıkarmıştır (Bayraktar, 2013, s. 140).

Netanyahu'nun iktidara gelişinden sonra her iki tarafta da gerilim artmaktaydı. Oslo Anlaşmasına göre nihai statü görüşmelerinin 1999'da başlaması planlandığı halde sürecin ilerleyememesi huzursuzluğu körüklemekteydi. Tansiyonu düşürmek için ABD, sürece doğrudan katılma kararı aldı. New York'taki BM zirvesinin ardından Başkan Bill Clinton, Arafat ve Netanyahu arasında arabuluculuk yaparak Maryland'daki Wye River bölgesinde bir araya gelerek, burada bir memorandum imzalayan taraflar, müzakerelerin devamına yönelik karar aldı. İsrail tarafı bu memorandum ile, Batı Şeria'da ilave %13 kısımdan askerini çekmeyi kabul etti. Buna karşılık FKÖ'de yeniden terörizme taviz verilmeyeceği taahhüdünde bulunarak her türlü terör eylemini kınadığını bildirdi. Netanyahu, iktidara gelmeden önce Rabin kabinesinin FKÖ ile yaptığı anlaşmaları yok sayacağını bildirmesine rağmen, iktidara geldikten sonra istemeyerek de olsa güvenlik ve barış için işgal altındaki topraklardan geri çekilmeyi kabul etmesi, iktidar ortağı Likud partisi ile arasının açılmasına sebep oldu. İktidarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalan Netanyahu, koalisyon ortağını sakinleştirmek için, Batı Şeria bölgesindeki %13'lük alandan çekilmeyi askıya aldığını açıkladı. Bir ay önce imzalanan Wye Mutabakatı böylece ihlal edildi. İçerdeki iç kargaşayla uğraşan ve dışardan da ABD baskısı ile başa çıkamayan Netanyahu hükümetinde kriz çıktı ve hükümet erken seçim kararı alarak iktidardan çekildi.

İsrail-Filistin sorunu bir yana Likud Partisinin sert tavrı da, Netanyahu hükümetinin barış müzakerelerinde başarısızlığa uğrama nedenlerinden biridir. İsrail'in Oslo I anlaşmasıyla elde ettiği ekonomik kazanımlar, yeni iktidarın politikaları nedeniyle akamete uğramıştır. İsrail'de bu dönemde işsizliğin artmaya başlaması, sendikaları huzursuz etmiştir. 17 Mayıs 1999'da sandığa giden İsrail seçmeni, Netanyahu'nun politikalarını cezalandırmıştır. Netanyahu'nun %44'lük oyuna karşı, Ehud Barak %56 oy almıştır. Seçim sonuçları Barak için zafer olsa da Netanyahu için büyük bir yıkım olmuş, onun politik oyunları, aşırı sağ çizgisi ile kutuplaşma yaratması ve Filistin ile gerçek bir barışı istemeyişi iktidarına mal olmuştur (Cleveland, 2008, s. 560-561).

Ehud Barak, 2000 yılında ABD Başkanı Clinton'ı zorlayarak, Arafat ile yeni bir müzakere safhasını açmasını istedi. Her iki tarafında hazırlıksız başlattığı Camp David II zirvesi başarısızlık ile sonuçlandı. Tarafların bu zirveden sonra birçok kez bir araya gelmelerine rağmen, çözümsüzlük derinleşerek, sert söylemlerin etkisi ile bölge yeniden şiddet dalgasına sürüklendi. 1990'dan itibaren başlayan barış görüşmeleri, yoğun çabalar içinde ince bir ip üzerinde gidip gelmişti. İsrail ve Filistin içinde bulunan radikal gruplar her fırsatta süreci baltalamış ve çözümü imkansız hale getirmişti (Byraktar, 2013, s. 141). Ehud Barak, başarısızlıkla sonuçlanan Camp David II anlaşmasının ardından, 2000 yılının Aralık ayında istifa ederek, özel seçim kararı aldı. Barak, seçimlerden daha güçlü çıkmayı umut ederek, barış görüşmelerini sürdürme imkanı bulabileceğini düşünüyordu. Ama işler Barak'ın düşündüğü gibi gitmedi ve İsrail'in yeni hükümeti müzakere süreçlerini daha fazla ilerletmeden kesti (Aly, 2001, s. 6).

İsrail'deki seçim kampanyası, İkinci İntifada hareketinin patlak vermesi ve İsrail'in buna sert bir şekilde karşılık göstermesiyle başladı. Oslo Barış Süreci'nin İsrail'in, Gazze ve Batı Şeria üzerindeki işgalini sona erdirememiş, aynı zamanda da FKÖ'nün iyi bir Filistin yönetimini sürdürememesi her iki taraf açısından da başarısızlığı getirdi. İntifada'nın temelinde İsrail'in Gazze ve Batı Şeria'da yeni yerleşim birimlerini kurarak, buralardaki baskısını arttırması idi. Zaten gergin olan ortam Ariel Şaron'un kışkırtıcı bir hareketi ile biriken öfke bir anda patlak verdi. Likud Partisi Başkanı Şaron, 2000 yılının Eylül ayında, yanına aldığı 1000 kişilik bir güvenlik korteji ile kutsal Harem-ül Şerif'e (Yahudi inancına göre Dağ Tapınağı) bir ziyaret gerçekleştirdi. Filistinliler bu ziyareti, İslam'a hakaret olarak algılayıp, gösteriler yapmaya başladılar. İsrail tarafının bu gösterilere karşılığı çok sert oldu. İki gün içerisinde İsrail Güvenlik Güçleri tarafından 18 Filistinli öldürüldü. Gösteriler kısa süre içinde kontrolden çıkarak bir halk ayaklanmasına döndü.

2001 yılının Şubat ayında, Ehud Barak seçim kampanyasını sürdürürken, Filistin ile sorunların çatışmayla değil ancak diyalog yoluyla çözüme kavuşacağını iddia ediyordu. Ancak seçim sonuçları Barak için çok etkisi yarattı, Ariel Şaron oyların %62'sini alarak ezici bir zafer elde etti (Cleveland, 2008, s. 563-564). Şaron'un başa gelmesi ile gerginlikler tırmanarak devam etti, 2000 yılında başlayan intifada hareketi 5 sene sürdü. Ayaklanmanın üçüncü gününde, bir duvarın dibine sığınan Filistinli bir baba ve 11 yaşındaki oğlu Muhammed ed-Durra'nın kendilerini korumak isterken İsrail'in ateşine maruz kalması ve Muhammed'in babasının gözleri önünde can vermesi kameralara yansdıktan sonra, İsrail büyük kalabalıklarla protesto edildi. Muhammed ed-Durra ikinci intifadanın sembol ismi oldu. Bu süreçte İsrail tarafından birçok Filistinli üst düzey askeri yöneticilerine ve siyasilere suikastler düzenlendi. Bu dönemin en önemli olaylarından birisi, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin (FHKC) İsrail'e karşı misilleme yaparak, İsrail Turizm Bakanı Rehavam Zeevi'ye yönelik suikastı oldu.

Eski Filistin Devlet Başkanı Yaser Arafat, 2002 yılında İsrail güçleri tarafından Batı Şeria'daki Ramallah'da bulunan karargahında ev hapsine alındı. İsrail güçleri, 2 sene boyunca abluka altında tuttuğu karargaha, çoğu kez tanklarla operasyon düzenledi. Arafat, 2004 yılında ev hapsinde bulunduğu sırada hastalandı. Grip teşhisi konulmasına rağmen bir türlü iyileşmeyince, İsrail'in de onayıyla 29 Ekim'de Fransa'ya götürülen Arafat, 11 Kasım 2004'te Paris'te bulunan Percy Askeri hastanesinde 75 yaşında hayatını kaybetti.

İkinci intifadanın sürdüğü 22 Mart 2004'te İsrail'in düzenlediği bir hava saldırısında, Hamas'ın kurucusu Şeyh Ahmet Yasin, sabah namazı çıkışında tekerlekli sandalyesi ile birlikte havaya uçuruldu. İsrail, verdiği kayıplar neticesinde bir kazanım elde edemeyeceğini anlayarak intifadanın son senesi olan 2005 yılında Gazze'den çekildi (AA, 2021). 8 Şubat 2005'te İsrail Başbakanı Ariel Şaron ve Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas arasında, Şarm El Şeyh zirvesinde, iki taraflı bir anlaşma sağlanarak ateşkes ilan edildi (DW, 2019).

İkinci intifadanın bilançosu, İsrail ve Filistin resmi makamlarına göre, 4 bin 412 Filistinli hayatını kaybetti, 49 bine yakın kişi de yaralandı. Bin 69 İsrailinin hayatını kaybettiği ayaklanmada, 4 bin 500 kişi de yaralandı (Aljazeera Türk, 2015).

4. SONUÇ

Ortadoğu'nun tarih boyunca bir türlü sükûnete kavuşamamasının başında kutsal yerler sorunu gelmektedir. Bölge üç semavi dinin çıkış noktası olması dolayısı ile paylaşılabilen bir bölge haline gelmiştir. Bunun yanı sıra verimli topraklara sahip oluşu, su kaynaklarının jeopolitik önem taşıması ve ticaret yolları üzerinde merkezi bir yer olarak konumlandırılması, birçok mücadeleyi de beraberinde getirmiştir. Tarihsel bir öneme sahip olan bölge üzerinde hakimiyet kurma mücadelesi uluslararası güçleri devamlı olarak karşı karşıya getirmiş, yer altı ve yer üstü kaynakların son yüzyıllarda gelişen teknolojinin de etkisiyle gün yüzüne çıkması, çatışma ortamını daha fazla arttırmıştır. İsrail ve Filistin sorununun kaynağını da teşkil eden bu nedenler günümüze kadar devam eden derin anlaşmazlığın kanıtı niteliğindedir. Kazananı olmayan bir savaşın tarafı olmak istemeyen grupların, karşılıklı oturarak sorunların çözümü için diyalog zemini kurduğunu zaman zaman görmek mümkün olmuştur. Bu diyalog zeminin en önemlisi 1993'te İsrail ile Filistin arasında imzalanan Oslo Barış Anlaşması'dır. Kamuoyunun umut bağladığı diyalog zemininin ne yazık ki barış istemeyen çevreler tarafından yıkılması ile süreç başarısızlık ile sonuçlanmıştır.

1993'te Oslo'da imzalanan barış anlaşması İsrail ile Filistin arasında her ne kadar savaşın son bulduğunu gösterir nitelikte olsa da, masa da iki denk gücün bulunmadığı gerçeğini değiştirememiştir. Filistin'in barış ve bağımsız devlet tezi, İsrail'in menfaatleri ölçüsünde çürütülmüştür. Her iki tarafında birbirine güvenmediği ve müzakerelerin pamuk ipliğine bağlı şekilde ilerlediği görüşmeler, daha çok güvenlik algıları üzerinde kilitlenmiştir. Tarafların taviz vermediği ve orta yolu bulamadığı görülmüştür.

Oslo Anlaşması'nın herhangi bir yaptırım maddesinin olmayışı, tarafları özellikle de İsrail'i bu anlaşmaya bağlı kılmamış, keyfi uygulamaları beraberinde getirmiştir. İsrail buna dayanarak işgal sürecini günümüze kadar devam ettirerek, Filistin'de kendisine karşı direnişi diri tutmuştur.

Oslo Anlaşması'nın kazanımlarını tek taraflı olarak sonlandıran İsrail yönetimi, Filistin ile müzakere öncesi pozisyonundan daha kötü bir duruma gerilemiştir. İsrail işgalinin sürdüğü bir ortamda Filistinli direniş gruplarının karşı misilleme yapması, çatışma ortamını geniş boyutlara taşımıştır. Bu çatışmaları durdurabilecek uluslararası bir yaptırım gücünün bulunmayışı, bölgeyi adeta kaderine terk etmiş, şiddeti ve ölümü beraberinde getirmiştir. Bölgenin bir türlü istikrara kavuşamaması, bölgenin huzur ikliminden uzak kalışına sebep olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akyol, C.P. (2017). Arap Devletleri Ligi, Orta Doğu ve Bölge Dengeleri Üzerindeki Etkisi. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 11(21), 277-302.
- Aljazeera Türk. (2015). *İkinci İntifada'nın 15. Yıldönümü*. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/ikinci-intifadanin-15-yildonumu>
- Aljazeera. *Oslo'nun Bedeli*. <https://interactive.aljazeera.com/aj/palestineremix/the-price-of-oslo.html#/14>
- ALY. Abdel. M.S. (2001). Hot Bargaining: The Middle East 2001. *Journal of International Affairs*, June – July. VI(2).
- Anadolu Ajansı (AA). (2021). *İsrail'e Karşı 2000 Yılında Başlayan İkinci İntifada'nın Üzerinden 21 Yıl Geçti*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israile-karsi-2000-yilinda-baslayan-ikinci-intifadanin-uzerinden-21-yil-gecti/2377014>
- Anadolu Ajansı. (AA). (2020). *İsrail ve FKÖ İlişkilerinin Geçmişi Uygulanmayan Anlaşmalarla Dolu*. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/18918>
- Arı, T. (2007). Filistin'de Kalıcı Barış Mümkün Mü?, *Akademik ORTA DOĞU*, 2(1), 11-34.
- Arı, T. (2008). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, savaş ve Diplomasi*. Mkm Yayıncılık.
- Armaoğlu, F. (1994). *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2009). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Alkım Yayınevi.
- Ayman, S. G. (2009). Filistin Çıkmazı Üzerinden Yeniden Düşünme Gereği. *Akademik ORTA DOĞU*, 3(2), 41-61.
- Bayraktar, B. (2013). *Oslo Barış Süreci İsrail-Filistin Barış Görüşmeleri 1991-2000*. Küre Yayınları.
- BBC NEWS. (2006). Fatah: Political Heavyweight Floored. https://web.archive.org/web/20080308080853/http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/middle_east/israel_and_the_palestinians/profiles/1371998.stm
- Bölme, S., & Ulutaş, U. (2011). Birleşmiş Milletler'de Filistin Oylaması: Devlete Doğru Mu?. *SETA Analiz*, 4-21.
- Bölme, S. (Ed. Ufuk Ulutaş). (2012). *Filistin'de Siyasi Aktörler ve Partiler*. SETA, 7-90.
- Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*. Agora Kitaplığı.
- Çubukçu, M. (2008). Filistin: 30 Yıllık Hayal Kırıklığı. *Birikim Dergisi*, 234.
- DW. (2019). İsrail-Filistin Savaşının 20 Yılı. <https://www.dw.com/tr/israil-filistin-sava%C5%9F%C4%B1n%C4%B1n-20-y%C4%B1%C4%B1-a-48071976>
- Erhan, Ç. (2001). Filistin-İsrail Barış Süreci Nereye Gidiyor?. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(2), 173-180.
- Erkmen, S. (2019). *Ortadoğu Barış Süreci. Güvenlik Yazıları Serisi*. No.47. Kasım. s.1-6
- GZT. (2021). *Filistin Kurtuluş Örgütü'nün serüveni*. <https://www.gzt.com/mecra/filistin-kurtulus-orgutunun-seruveni-3509979>
- INDYK, A. M. (2006). Is A "New Middle East" Possible?, *Lowy Institute For International Policy*. 1-9.
- İsrail Dışişleri Bakanlığı. (1993). Israel-PLO Recognition-Exchange of Letters between PM Rabin and Chairman Arafat-Sept 9.
- İsrail Dışişleri Bakanlığı (1994). Agreement on Gaza Strip and Jericho Area. <https://peacemaker.un.org/israelopt-cairoagreement94>
- Karaman, M. L. (1996). Filistin. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 13. Cilt, 89-103.
- Karaman, M. L. (2016). Yasir Arafat (1929-2004), *TDV İslam Ansiklopedisi*, 101-103.
- Kaya, M. (2019). Türk-İsrail İlişkileri ve Filistin. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 1043-1065.
- Kemiksiz, N. Ş. (2018). Arap-İsrail Sorunu ve Bölgesel Yansımaları. *Journal of Awareness*, 3(özel), 127-144.
- Kimmerling, B., & Migdal, J. S. (2003). *The Palestinian People*. Harvard University Press Cambridge.
- Krauthammer, C. (2007). Prelude to the Six Days. *Washingtonpost*. <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/05/17/AR2007051701976.html>
- Lockman, Z., & Beinin J. (Ed). (1989). *Intifada The Palestinian Uprising Against Israeli Occupation. A Merip Book*. South End Press. Washington DC.
- Mattar, P. (2005). *Encyclopedia of the Palestinians, Facts On File, Inc*. New York.
- Murat, T. (2019). İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Türk Basınına Yansımaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 449-468.
- NNDB. Yasser Arafat. (2016). <https://web.archive.org/web/20180122172122/http://www.nndb.com/people/403/000022337/>
- Öner, A. (2012). *Çatışmalar ve Görüşmeler Sarmalında Filistin-İsrail*. Mana Yayınları.
- Özkoç, Ö. (2009). Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3), 167-195.
- Reut İnstitute. (2004). <http://www.reut-institute.org/Publication.aspx?PublicationId=565>

- Tan, A. (2018). *Hız İbrahim'in Ayak İzinde Ortadoğu*. Çıra Yayınları.
- Taşdemir, F. (2000). İsrail-Filistin Sorununun Selfdeterminasyon Hakkı Çerçevesinde Analizi. *G.Ü İİBF Dergisi*, (2), 209-226.
- Timetürk (2013). Filistinliler Nakbe'de Neyi Anıyor?. <https://www.timeturk.com/tr/2013/05/15/filistinliler-in-nakba-gunu-etkinlikleri.html>
- Tok, A. (2020). Filistinli Mülteciler ve Uluslararası Hukuk. *İNSAMER*.
- Türkman, S. (2007). *ABD, Ortadoğu ve Türkiye*. Nobel Basımevi.
- Uçarol, R. (2015). *Siyasi Tarih (1789-2014)*. Der Yayınları.
- Yılmaz, M. (2021). Filistin Meselesinde Cezayir'in Duruşu. *ORSAM*. <https://orsam.org.tr/tr/filistin-meselesinde-cezayirin-durusu/>

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar eşit oranda katkı sunmuştur.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır.

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.